

Istota i znaczenie kart płatniczych w obrocie bezgotówkowym – w systemie płatności detalicznych

Ewa Miłoslawa Kowalewska*

Streszczenie: *Cel* – Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na szczególną rolę obrotu bezgotówkowego, jako jednego ze sposobów dokonywania rozliczeń pieniężnych w systemie płatności detalicznych. Obrót bezgotówkowy, a w szczególności ten dokonywany z wykorzystaniem kart płatniczych, stanowi ważny element w całokształcie problematyki systemu płatniczego. Karty płatnicze jako rodzaj instrumentu rozliczeniowego są coraz częściej wykorzystywane, podlegają również dynamicznemu rozwojowi. W dobie globalizacji i postępującego rozwoju technologicznego, który swym zasięgiem obejmuje coraz większy zakres usług bankowych, znaczenie obrotu bezgotówkowego stale wzrasta.

Metodologia badań – Jako metodę badawczą przyjęto analizę materiału normatywnego oraz dorobku literatury w zakresie prawa bankowego, w szczególności odnośnie rozliczeń pieniężnych i obrotu bezgotówkowego. Przeprowadzono także analizę empiryczną badań przeprowadzonych przez Narodowy Bank Polski w zakresie obrotu bezgotówkowego i wykorzystania kart płatniczych w płatnościach detalicznych.

Wyniki – Przeprowadzona analiza wskazuje na rozwój rynku usług bankowych z wykorzystaniem kart płatniczych, wzrost ich znaczenia i roli. Ponadto analiza materiału normatywnego wykazuje niekompletność definicji karty płatniczej, natomiast analiza literatury ukazuje liczne próby ustalenia charakteru karty płatniczej.

Oryginalność/wartość – W artykule podjęto próbę umiejscowienia obrotu bezgotówkowego w systemie rozliczeń pieniężnych, podając jednocześnie informacje o wykorzystaniu kart płatniczych w płatnościach detalicznych. Analizę badanego zagadnienia poparto obowiązującym ustawodawstwem, orzecznictwem, najnowszą literaturą oraz wynikami badań, przeprowadzonymi przez bank centralny.

Słowa kluczowe: rozliczenia pieniężne, obrót bezgotówkowy, karta płatnicza, instrument płatniczy

Wprowadzenie

Obrót bezgotówkowy nie jest zjawiskiem nowym, jednakże wraz z rozwojem gospodarczym, społecznym oraz postępowaniem technologicznym nabrał on w ostatnim dziesięcioleciu większego znaczenia. Należy podkreślić, iż obrót gotówkowy, jak i bezgotówkowy są wzajemnie uzupełniającymi się elementami systemu płatniczego.

W opracowaniu zwrócono uwagę na obowiązujące regulacje prawne w zakresie funkcjonowania obrotu bezgotówkowego w Polsce. Omówiono dozwolone instrumenty, jakie mogą być wykorzystywane w obrocie bezgotówkowym, prezentując jednocześnie różnice

---

* mgr Ewa Miłoslawa Kowalewska, Asystent w Katedrze Prawa Finansowego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, ul. Narutowicza 17a, pok. 333, ekowalewska@mec.univ.szczecin.pl.

występujące między nimi. Wskazano na nowe rozwiązania w tym zakresie, które będąc na etapie rozwoju, są przedmiotem wielu opracowań i jednocześnie dyskusji.

Ponadto przedstawiono wyniki badań Narodowego Banku Polskiego w zakresie funkcjonowania obrotu bezgotówkowego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem rynku kart płatniczych. W opracowaniu podjęto próbę zdefiniowania wszystkich podstawowych pojęć funkcjonujących w zakresie obrotu bezgotówkowego.

Jako metodę badawczą przyjęto analizę materiału normatywnego oraz literatury przedmiotu z uwzględnieniem raportów Narodowego Banku Polskiego. Dokonano także analizy wyników empirycznych badań przeprowadzonych przez bank centralny.

1. Rozliczenia pieniężne – zagadnienia ogólne

Rozliczenia pieniężne, w tym również bezgotówkowe przeprowadzane za pośrednictwem banków zostały uregulowane w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 roku Prawo bankowe¹ oraz w ustawie z 19 sierpnia 2011 roku o usługach płatniczych. Kwestie dotyczące rozliczeń pieniężnych objęte zostały także prawem unijnym, między innymi: rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 924/2009 z 16 września 2009 roku w sprawie płatności transgranicznych we Wspólnocie, dyrektywą 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 13 listopada 2007 roku w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego², dyrektywą 2009/110/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 16 września 2009 roku w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje pieniądza elektronicznego oraz nadzoru ostrożnościowego nad ich działalnością.

Należy także zwrócić uwagę, że rozliczenia pieniężne przeprowadzane przez banki są związane z umową rachunku bankowego i uregulowaniami, jakie w tym zakresie znalazły się w art. 725 kodeksu cywilnego (Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. ...). Zgodnie z treścią tego artykułu, przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz – o ile umowa tak stanowi – do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych (Ofiarski 2013: 441). Unormowanie to znajduje swoje potwierdzenie w art. 63 ustawy prawo bankowe.

Bankowe rozliczenia pieniężne traktowane są jako operacje, stanowiące rodzaj usługi bankowej. Celem i skutkiem tych operacji bankowych jest zmiana w stanie środków pieniężnych, które zostały zgromadzone na rachunkach bankowych. Takie stanowisko wyraża zdecydowana część doktryny (Jaworski i in. 1992: 106; Krzyżkiewicz 1992: 25; Kaszubski, Tupaj-Cholewa 2010: 79).

¹ Dalej zwanej ustawą prawo bankowe.

² Dyrektywa ta została wdrożona do polskiego ustawodawstwa przez uchwalenie ustawy o usługach płatniczych.

W świetle wskazanego powyżej ustawodawstwa brak jest legalnej definicji pojęcia „rozliczenia pieniężne”. Wskazana została forma tych rozliczeń, która jednocześnie przesądza o ich podziale. Ustawodawca wyróżnił rozliczenia pieniężne gotówkowe i bezgotówkowe.

2. Rozliczenia pieniężne w formie obrotu bezgotówkowego

Generalna zasada, jaka obowiązuje w zakresie wyboru formy dokonywania rozliczeń pieniężnych za pośrednictwem banków, zakłada swobodny wybór przez strony transakcji, tj. w formie gotówkowej lub bezgotówkowej. Należy jednak zwrócić uwagę na przepisy prawa, które wprowadzają obowiązek przeprowadzenia rozliczenia za pomocą rachunku bankowego (czyli wskazują na obrót bezgotówkowy). Są to między innymi (Kaszubski, Tupaj-Cholewa 2010: 79–80):

1. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej – dokonywanie lub przyjmowanie płatności związanych z wykonywaną działalnością gospodarczą następuje za pośrednictwem rachunku bankowego przedsiębiorcy w każdym przypadku, gdy stroną transakcji, z której płatność wynika, jest inny przedsiębiorca oraz gdy jednorazowa wartość transakcji, bez względu na liczbę płatności, przekracza równowartość w złotych 15 tys. euro.
2. Ustawa z dnia 27 lipca 2002 roku Prawo dewizowe – rezydenci są obowiązani dokonywać przekazów pieniężnych za granicę oraz rozliczeń w kraju z nierezydentami za pośrednictwem uprawnionego banku, jeśli kwota przekazu lub rozliczenia przekracza równowartość 15 tys. euro.
3. Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych – płatnik składek zobowiązany jest opłacać zależności z tytułu składek w formie bezgotówkowej w drodze obciążenia rachunku bankowego (nie dotyczy to płatników składek będących osobami fizycznymi, jeżeli nie prowadzą pozarolniczej działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej).
4. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku Ordynacja podatkowa – zapłata podatków przez podatników prowadzących działalność gospodarczą i obowiązanych do prowadzenia księgi rachunkowej lub podatkowej księgi przychodów i rozchodów następuje w formie polecenia przelewu.

Obrót bezgotówkowy definiowany jest jako rozliczenie pieniężne, w którym na każdym etapie transfer środków pieniężnych odbywa się wyłącznie z wykorzystaniem zapisów księgowych na rachunkach bankowych, czyli bez udziału gotówki (*Obrót bezgotówkowy...* 2008).

Rozliczenia bezgotówkowe mogą być dokonywane za pomocą papierowych lub informatycznych nośników danych. Papierowy nośnik danych to na przykład czek gotówkowy, natomiast informatyczny to karta płatnicza. W art. 63 ust 2 ustawy prawo bankowe wymienione zostały typowe sposoby dokonywania rozliczeń bezgotówkowych. Należą do nich:

- polecenie przelewu,
- polecenie zapłaty,

- czek rozrachunkowy,
- karta płatnicza.

Zaproponowany przez ustawodawcę katalog pozostaje otwarty, co oznacza, że dopuszczalne są również inne formy rozliczeń.

Polecenie przelewu należy do transakcji płatniczych w rozumieniu ustawy o usługach płatniczych. Polecenie przelewu to dyspozycja dłużnika (posiadacza rachunku) obciążenia jego rachunku określoną kwotą i jednocześnie uznanie tą kwotą rachunku wierzyciela. W tym przypadku wymaga się, aby obie strony (dłużnik i wierzyciel) miały rachunki bankowe. Jest to wymóg niezbędny, aby można było uznać to polecenie za bankowe rozliczenie pieniężne (Kawulski 2013: 317).

W aktualnym stanie prawnym polecenie przelewu funkcjonuje na podstawie stosunku prawnego, który łączy bank z klientem. Źródłem tego stosunku prawnego są przepisy kodeksu cywilnego, ustawy prawo bankowe oraz umowa, która łączy strony (Woźniak 2005).

Polecenie przelewu stosowane jest w praktyce bankowej od dawna i wskazuje się, że jest ono najczęściej stosowaną formą rozliczeń bezgotówkowych (Żabiński 1967). Polecenie przelewu można złożyć osobiście w banku, przez osobę do tego umocowaną bądź też z wykorzystaniem środków komunikowania się na odległość, czyli drogą elektroniczną. Polecenie przelewu można złożyć także za pośrednictwem bankowości *online*, poprzez logowanie osobiste na stronie internetowej banku. Z uwagi na rozwój bankowości *online*, w praktyce wskazać można banki, które istnieją tylko wirtualnie i złożenie polecenia przelewu osobiście w banku jest niemożliwe, wszelkie dyspozycje należy realizować na odległość, z wykorzystaniem bankowości mobilnej i internetowej.

Polecenie zapłaty to forma rozliczeń pieniężnych bezgotówkowych, wprowadzona w Polsce w 1997 roku (Jaślan 1997). Charakteryzuje się ono tym, że inicjatywa zapłaty wychodzi od wierzyciela. Polecenie zapłaty, zwane *direct debit*, ma zastosowanie stosunkowo rzadko. Wykorzystywane jest między innymi przez towarzystwa ubezpieczeniowe, przy podpisywaniu umów ubezpieczeń na życie, ze składką miesięczną, często obowiązkowo musi być złożone stałe polecenie zapłaty, w formie *direct debit*. W ten sposób towarzystwo ubezpieczeniowe gwarantuje sobie w pewnym zakresie regularne wpływy składek miesięcznych.

Polecenie zapłaty oznacza wskazanie rachunku bankowego, z którego ma nastąpić pobieranie określonej w umowie kwoty przez wierzyciela. Jest to zatem forma płatności, która może być stosowana przy rozliczeniach, które cechuje powtarzalność płatności stałych kwot. Przykładowo wymienić można płatności za pobór energii elektrycznej, gazu, spłaty rat kredytu, prenumeraty (Kudła 2002: 157–158).

Czek rozrachunkowy jest kolejną formą przeprowadzania bezgotówkowych rozliczeń pieniężnych. Stanowi dyspozycję wystawcy czeku udzieloną trasatowi (bankowi) do obciążenia jego rachunku kwotą, na którą czek został wystawiony oraz uznania tą kwotą rachunku posiadacza czeku. Z definicji tej wynika, że zarówno wystawca czeku, jak i jego odbiorca powinni być posiadaczami rachunków bankowych.

Czek rozrachunkowy jest stosowany w gospodarce stosunkowo rzadko, związane jest to z obawą po stronie odbiorcy czeku rozrachunkowego, iż jego wystawca nie posiada na swoim rachunku bankowym środków w takiej wysokości, aby pokryć ciężące na nim zobowiązanie (Ofiarski 2013: 458).

3. Wykorzystanie kart płatniczych w obrocie bezgotówkowym

W rozliczeniach bezgotówkowych można stosować karty płatnicze. Na wstępie należy zaznaczyć, że przepis o kartach płatniczych umieszczony został w rozdziale o rozliczeniach pieniężnych przeprowadzanych za pośrednictwem banków, jednakże w treści tego przepisu bank nie został przywołany jako jedna ze stron tego rozliczenia. Użyto jedynie sformułowania „strony” (Ofiarski 2013: 460).

Warto zauważyć również, że ustawodawca zaliczył wydawanie kart płatniczych i wykonywanie operacji przy ich użyciu do czynności bankowych *sensu largo*, czyli takich, które stają się czynnościami bankowymi, jeśli wykonywane są przez bank (Ofiarski 2013: 461).

Na gruncie obowiązującego ustawodawstwa, pojęcie „karta płatnicza” zdefiniowane jest w ustawie o usługach płatniczych. Zgodnie z przyjętą definicją: „karta płatnicza to karta uprawniająca do wypłaty gotówki lub umożliwiająca złożenie zlecenia płatniczego za pośrednictwem akceptanta lub agenta rozliczeniowego, akceptowana przez akceptanta w celu otrzymania przez niego należnych środków”.

Spotkać można także wiele definicji karty płatniczej stosowanych w języku codziennym, potocznym. Bardzo często utożsamiana jest ona z „pieniędzem plastikowym”, z „kluczem dostępu” do własnych środków zgromadzonych na rachunku w banku, który umożliwia komunikację posiadacza karty z bankiem.

Ponadto należy zauważyć, iż ustawodawca w ustawie prawo bankowe oraz ustawie o usługach płatniczych posłużył się zwrotem „karta płatnicza”, co należy brać pod uwagę przy rozróżnianiu rodzajów kart.

W doktrynie podejmowane są próby ustalenia, czym jest karta płatnicza³. Definicja zaproponowana przez ustawodawcę ma charakter opisowy, poprzez wskazanie funkcji, jakie karta spełnia. W ustawie nie został sprecyzowany charakter prawny kart płatniczych (Bajor 2011: 189–190). Nie został także jednolicie określony przez orzecznictwo. Sąd Administracyjny wskazuje, iż: „karta płatnicza jest rzeczą ruchomą, identyfikującą imiennie przez opatrzenie podpisem jej posiadacza, pozwala zidentyfikować wydawcę, stwierdza uprawnienie posiadacza do dokonywania wypłaty gotówki”⁴. Z kolei Sąd Najwyższy stwierdził,

---

³ Definicja zawarta w ustawie o usługach płatniczych nie rozstrzyga także czym jest karta płatnicza w rozumieniu przepisów prawa cywilnego. Już na gruncie poprzedniej regulacji prawnej, gdy definicja ta miała swoje miejsce w ustawie prawo bankowe zwracano na to uwagę.

⁴ Sąd Apelacyjny w Warszawie w uzasadnieniu do wyroku z 22 sierpnia 2007 roku, VI ACa 380/2007 (OSA 2009, nr 10, poz. 32.)

że: „karta uprawniająca do podjęcia pieniędzy z bankomatu nie jest rzeczą ruchomą w rozumieniu kodeksu karnego”⁵.

W literaturze przedmiotu dyskutowane są także podobieństwa i różnice karty płatniczej w porównaniu do czeku, papierów wartościowych (Kukulski, Pluta: 39). Niewątpliwie jej charakter pozostaje odmienny, jak również rola, jaką spełnia w obrocie bezgotówkowym.

Bankowe karty płatnicze dają możliwość 24-godzinnego dostępu do środków pieniężnych zdeponowanych na rachunku klienta. Umożliwiają posiadaczowi karty kontakt nie tyle z bankiem, co z własnym rachunkiem bankowym, a ściślej ze środkami pieniężnymi, które na tym rachunku posiada.

Karta płatnicza funkcjonuje w ramach systemu płatności, który rozumieć należy w znaczeniu technicznym i prawnym, umożliwiającym przeprowadzenie i rozliczenie transakcji przy ich użyciu (Grabowski 2013: 162).

Podstawowe dwa sposoby wykorzystania kart płatniczych to: dokonywanie płatności za jej pomocą oraz wypłata środków pieniężnych z własnego rachunku za pośrednictwem bankomatów lub innych punktów. Obok nich pojawił się w ostatnich latach również trzeci: dokonywanie wpłat środków pieniężnych na rachunek w banku.

Należy zastanowić się, czy każda czynność dokonana przy użyciu karty płatniczej jest rozliczeniem pieniężnym w rozumieniu art. 63 ustawy prawo bankowe. W doktrynie wyrażono pogląd, że nie jest rozliczeniem pieniężnym zastosowanie karty płatniczej do wypłaty gotówki z bankomatu. Jest to jedynie szczególny sposób spełnienia przez bank wynikającego z art. 726 kodeksu cywilnego obowiązku zwrotu na żądanie środków zgromadzonych na rachunku Klienta (Kawulski 2013: 322; Zoll 2005: 385). Karta płatnicza użyta do wypłaty gotówki w bankomacie jest narzędziem wykorzystywanym do dokonania szczególnej transakcji, jednakże w obrocie gotówkowym (Maciejewski 2013: 66).

Należy także zwrócić uwagę na zasięg terytorialny wykorzystania kart płatniczych. W tym zakresie nastąpił w ostatnich latach znaczący postęp. Obecnie można mówić o charakterze międzynarodowym kart płatniczych (Solarz 2006: 368). Oznacza to możliwość skutecznego wykorzystywania kart płatniczych określonego rodzaju i dokonywania nimi płatności także poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

Jeszcze 10 lat temu zwracano uwagę, iż głównymi przeszkodami w rozwoju rynku kart płatniczych są: niewystarczające zabezpieczenia, które wpływają na nadużycia i prowadzą do tak zwanej defraudacji oraz niski stopień świadomości społecznej, odnośnie do pozytywnych aspektów dokonywania płatności za pomocą kart płatniczych (Solarz 2006: 368). Związane było to również z niewielkim zakresem wykorzystywania obrotu bezgotówkowego. Jednakże, zakorzeniona w Polakach potrzeba dokonywania płatności gotówką stopniowo zmieniała się. Dużą rolę w tym zakresie odegrały kampanie społeczne i edukacyjne, prowadzone przez różne podmioty na bardzo szeroką skalę.

⁵ Uchwała SN Izba Karna z 21 października 2003 r., I KZP 33/03.

W doktrynie spotkać można wiele odmiennych od siebie klasyfikacji kart, w zależności od przyjętego kryterium. Należy pamiętać, że postęp technologiczny, głównie w zakresie zapewnienia należytego bezpieczeństwa użytkowania kart, sprawia, że te podziały ulegają często zmianom. Jako jeden z podziałów zaproponowanych w literaturze, uwzględnia tak zwane stopnie bezpieczeństwa i wymienia karty: tłoczone, z paskiem magnetycznym, zbliżeniowe, z mikroprocesorem. Jednym z przyjętych kryteriów podziału kart płatniczych jest zaproponowany przez Narodowy Bank Polski podział kart na: kredytowe, debetowe i obciążeniowe (z odroczoną płatnością). W tym podziale istotne znaczenie ma sposób regulowania płatności (*Rynek kart płatniczych...* 2003).

Płatności kartą w obrocie bezgotówkowym mogą przybrać następującą postać (Grabowski 2013: 158–160):

1. Płatność kartą zamiast gotówki, tak jakby karta ta stanowiła pieniądz gotówkowy (płatność w sklepach i punktach usługowych, gdy posiadacz karty decyduje się na zakupy bezpośrednie – płatności bezpośrednie).
2. Płatność bez fizycznego użycia karty (transakcje za pośrednictwem Internetu, telefonu lub korespondencyjnie).
3. Płatności zbliżeniowe (przy płatnościach bezpośrednich, niskokwotowych).

Pierwszy rodzaj płatności wymaga od posiadacza karty znajomości numeru PIN lub podpisu. W drugim przypadku przy dokonywaniu płatności kartą przez Internet, najczęściej musi wprowadzić do systemu swoje imię, nazwisko, numer karty, datę ważności karty oraz tak zwany kod uwierzytelniający, który znajduje się na karcie. Trzeci rodzaj płatności nie wymaga użycia kodu PIN ani podania numeru karty. Jest spośród tych trzech rodzajów najprostszy i najszybszy.

4. Obrót bezgotówkowy w liczbach

Od początku lat 90. XX wieku zaobserwować można w Polsce intensywny rozwój rynku kart płatniczych, między innymi dlatego, że stały się one podstawowym elementem polityki detalicznej banków komercyjnych. Jednocześnie z rozwojem tego rynku widoczny jest rozwój obrotu bezgotówkowego w Polsce i, co się z tym wiąże, nastąpił wzrost stosowania kart płatniczych w tym obrocie.

Rynek kart płatniczych w Polsce funkcjonuje w obrębie krajowego systemu płatniczego jako część systemu płatności detalicznych (*Rynek kart płatniczych...* 2003)⁶.

Z badań zwyczajów płatniczych Polaków, przeprowadzonych przez Narodowy Bank Polski (dalej zwany NBP) wynika, że 77% pełnoletnich Polaków posiada rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy w banku lub SKOK. Badania potwierdzają, że wśród form płatności dokonywanych nadal na pierwszym miejscu są płatności gotówką – aż 82% wszystkich

⁶ Płatności detaliczne definiowane przez Narodowy Bank Polski: „to wszystkie płatności, które nie mieszczą się w definicji płatności wysokokwotowych i stanowią głównie płatności dokonywane przez osoby fizyczne, na niższe wartości o mniejszym stopniu pilności”.

płatności detalicznych. W przypadku 16,5% transakcji użyto kart, a w 1,6% przelewu. Z badań wynika, że 66% dorosłych Polaków posiada kartę płatniczą dowolnego typu, jednak z tej grupy około 25% osób nie wykorzystywało ich do płatności w sklepach czy punktach usługowych (www.nbp.pl 15.01.2014).

Większość osób, które rezygnowały z płatności kartą jako przyczynę podawało, że gotówka jest wygodniejsza w użyciu, ponieważ pozwala na pełne kontrolowanie wydatków i ich planowanie. Z wyników badań nadal wynika, że ok. 20% osób nie wyraża zaufania do płacenia kartą.

Według stanu na koniec września 2013 roku, na polskim rynku znajdowało się w obiegu 34,9 mln kart płatniczych, a to jest o 495 tys. kart więcej niż w czerwcu 2013 roku. Jednocześnie oznacza to wzrost o 1,4% (*Informacja o kartach...* 2013: 3). Przyjmując zaproponowany przez NBP podział kart płatniczych⁷, zdecydowanie największy udział w rynku mają karty debetowe. Tendencja wzrostowa w zakresie kart debetowych utrzymuje się od kilku ostatnich kwartałów (*Informacja o kartach...* 2013: 4–5). Oznacza to zwiększone zainteresowanie klientów banków tego rodzaju kartami, które dają możliwość dokonywania zakupów w obrocie bezgotówkowym tylko do wysokości środków zgromadzonych z rachunkiem bankowym, w związku z czym są najbardziej bezpieczną kartą, która pozwala kontrolować ilość wydawanego pieniądza.

W III kwartale 2013 roku przeprowadzono przy użyciu kart płatniczych 580,6 mln transakcji (gotówkowych i bezgotówkowych), w porównaniu z poprzednim kwartałem odnotowano zwiększenie liczby transakcji o 3,8%. W III kwartale 2013 przeważały transakcje kartami debetowymi (ok. 87,9%) (*Informacja o kartach...* 2013: 12–14). Dane udostępnione przez NBP uwzględniają w transakcjach kartowych, obok płatności bezgotówkowych w punktach handlowo-usługowych oraz płatności bezgotówkowych za pośrednictwem internetu, także wypłatę gotówki z bankomatów, wypłatę gotówki w kasie banku.

Według danych z banków uzyskanych przez NBP, w III kwartale 2013 roku przy użyciu kart przeprowadzono 377 mln transakcji bezgotówkowych, czyli o 19,6 mln transakcji więcej niż w poprzednim kwartale, co stanowiło wzrost o 5,5%. Odnotować można tendencję wzrostową porównując III kwartał 2013 do analogicznego w 2012 roku – liczba transakcji była większa o 22%, a porównując z analogicznym kwartałem 2011 roku była większa o 44% (*Informacja o kartach...* 2013: 17). Oznacza to wzrost skłonności klientów w płatnościach detalicznych do wykorzystywania w obrocie bezgotówkowym kart płatniczych.

Powyższe dane wskazują na związek pomiędzy płatnościami detalicznymi a rozwojem obrotu bezgotówkowego z użyciem kart płatniczych jako podstawowego instrumentu. W systemie płatności detalicznych istotną rolę odgrywa szybkość w ich dokonywaniu oraz aspekt praktyczny. Prawdopodobnie świadomość, że nie ponosi się ryzyka utraty znacznych środków ma także decydujące znaczenie. Ewolucja systemów płatności detalicznych jest odpowiedzią na postęp informatyczny oraz wzrost świadomości społecznej i akceptacji dla

⁷ Podział na karty: debetowe, kredytowe i obciążeniowe.

nowoczesnych narzędzi. Podmiotami zainteresowanymi popularyzacją obrotu bezgotówkowego, w tym rynku kart płatniczych, są bez wątpienia banki (jako pośrednicy w dokonywaniu płatności) oraz bank centralny (w ramach odpowiedzialności za bezpieczeństwo systemów płatności).

Uwagi końcowe

W Polsce, ale także na świecie, płatności gotówkowe są zastępowane płatnościami bezgotówkowymi. Wydaje się, że polskie ustawodawstwo w pełnym zakresie reguluje instrumenty funkcjonujące w obrocie bezgotówkowym. Jednakże niektóre definicje są niedoprecyzowane i mogą wywoływać kontrowersje interpretacyjne.

Szczególną uwagę należy zwrócić na rynek kart płatniczych, które stały się szczególnym instrumentem wykorzystywanym do płatności bezgotówkowych. Można przewidywać, iż dalszy postęp technologiczny spowoduje, że pojawią się w tym zakresie nowe rozwiązania, jednocześnie rozwinie się rynek pieniądza elektronicznego.

Literatura

- Bajor B. (2011), *Bankowość elektroniczna. Studium prawne*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Bankowość* (2006), red. J. Węclawski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Boruch A. (2007), *Pieniądz elektroniczny – pieniądz przyszłości. Analiza ekonomiczno-prawna*, CeDeWu, Warszawa.
- Chmielarz W. (2005), *System elektronicznej bankowości*, Difin, Warszawa.
- Dyrektywa 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 13 listopada 2007 roku w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego, Dz.Urz. UE L z dnia 5 grudnia 2007 r., nr 319/1.
- Dyrektywa 2009/110/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 16 września 2009 roku w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje pieniądza elektronicznego oraz nadzoru ostrożnościowego nad ich działalnością, Dz.Urz. UE L z dnia 10 października 2009 r., nr 267/7.
- DzU 2012, poz. 1376 z późn. zm.
- Grabowski M. (2013), *Instrumenty płatnicze*, CeDeWu, Warszawa.
- Informacja o kartach płatniczych III kwartał 2013 roku*, s. 4–5, www.nbp.pl (15.01.2014).
- Jaślan W. (1997), *Polecenie zapłaty jako nowa forma rozliczeń pieniężnych za pośrednictwem banków*, „Podatki i Prawo”, nr 12–13, s. 28–33.
- Jaworski W.L., Krzyżkiewicz Z., Kosiński B. (1992), *Banki – rynek, operacje, polityka*, POLTEXT, Warszawa.
- Kaszubski R., Tupaj-Cholewa A. (2010), *Prawo bankowe*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Kaszubski R., Widawski P. (2004), *Pieniądz elektroniczny – znaczenie pojęcia*, „Glosa”, nr 3, s. 18–27.
- Kawulski A. (2013), *Prawo bankowe. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa.
- Krzyżkiewicz Z. (1992), *Operacje bankowe – ewidencja i rozliczenia*, POLTEXT, Warszawa.
- Kudła J. (2002), *Instrumenty finansowe*, Key Text, Warszawa.
- Kukulski J., Pluta I. (1998), *Karty płatnicze: teoria i praktyka*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- Matuszyk A., Matuszyk P.G. (2011), *Instrumenty bankowości elektronicznej*, CeDeWu, Warszawa.
- Niczyporuk P., Talecka A. (2011), *Bankowość. Podstawowe zagadnienia*, Temida2, Białystok.
- Obrót bezgotówkowy – zalety i korzyści wynikające z jego upowszechnienia* (2008), www.nbp.pl (15.01.2014).
- Obrót bezgotówkowy w Polsce* (2013), red. H. Żukowska, M. Żukowski, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Ofiarski Z. (2013), *Prawo bankowe. Komentarz*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Pacak M. (2013), *Ustawa o elektronicznych instrumentach płatniczych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa.
- Prawo bankowe. Komentarz* (2005), red. F. Zoll, t. I, Zakamycze, Kraków.

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 924/2009 z 16 września 2009 roku w sprawie płatności transgranicznych we Wspólnocie, Dz.Urz. UE L z dnia 9 października 2009 r., nr 266/11.
- Rynek kart płatniczych* (2003), s. 26, www.nbp.pl (15.01.2014).
- Smus T. (2010), *Spełnianie świadczeń pieniężnych za pomocą pieniądza elektronicznego*, C.H. Beck, Warszawa.
- Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych, tekst jednolity DzU 2013, nr 1442 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 roku o usługach płatniczych, DzU, nr 199, poz. 1175 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej, tekst jednolity DzU 2013, poz. 672 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny, DzU, nr 16, poz. 93 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2002 roku Prawo dewizowe, Tekst jednolity DzU 2012, nr 826 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku Ordynacja podatkowa, tekst jednolity DzU 2012, nr 749 z późn. zm.
- Woźniak Z. (2005), *Polecenie przelewu w bankowości elektronicznej*, „Prawo Mediów Elektronicznych”, nr 3, s. 16–24.
- Zabiński Z. (1967), *Umowa rachunku bankowego*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa.

NATURE AND MEANING OF NON-CASH TRANSACTIONS IN THE RETAIL PAYMENT SYSTEMS

Abstract: Purpose – The purpose of this article is to draw attention to the special role of non-cash transactions, as one of the ways to make cash settlement of retail payments systems. Non-cash payment and, in particular, the one made with the use of payment cards is an important element in the overall problem of the payment system. Credit cards, as a kind of financial instrument settlement, are increasingly used and are also subjected to dynamic development. In the era of globalization and of progressive technological development that with its range covers a growing variety of banking services, the importance of non-cash transactions is gradually increasing.

Design/methodology/approach – The research method adopted in the study consisted in the analysis of normative material and literature in a field of banking law, in particular regarding the cash settlement and non-cash transactions. The analysis of empirical research, carried out by the Polish National Bank in the field of cashless transactions and the use of payment cards in retail payments, was also conducted.

Findings – The analysis carried out indicates the development of the banking services market with the use of payment cards and the increase of their importance and role. In addition, while the scrutiny of the material shows the incompleteness of the definition of a payment card, the analysis of the literature reveals numerous attempts to determine the nature of the credit cards.

Originality/value – This article is both an attempt to locate non-cash transactions in the cash settlement system and to provide information about the use of debit cards in retail payments. The analysis examining the issues was supported by existing legislation, case law, literature and the results of the latest studies, carried out by the Central Bank.

Keywords: cash settlement, non-cash transactions, credit cards, payment instruments

Cytowanie

- Kowalewska E.M. (2014), *Istota i znaczenie kart płatniczych w obrocie bezgotówkowym – w systemie płatności detalicznych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 802, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 65, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 443–452; www.wneiz.pl/frfu.